

Societatea urbană românească, sporturile și modelele lor în secolul al XIX-lea

dr. Adrian SILVAN - IONESCU

În societatea românească de puternică influență orientală din prima jumătate a veacului al XIX-lea, sportul și mișcarea de orice fel - inutile dacă nu aveau finalitate practică - era de neconceput atât pentru înalta societate, cât și pentru celelalte categorii ale orașenimii, care și așa trudeau alergând după treburi și afaceri. Conform relatărilor lui François Recordon, pe lângă lenea funciară care îi caracteriza pe boieri, veșmintele lor lungi și largi îi opreau de a face sport, chiar și cele mai simple jocuri, precum fuga și săriturile, le erau străine din cauza straielor incomode pe care le purtau¹. Totuși, cei bogați vâneau sau călăreau fără a considera că fac un sport necesar organismului ci o activitate care să-i mai scoată din monotonia vieții zilnice, din amorțeala șederii pe sofa, cu narghileaua și cafeaua alături, plictisindu-se de moarte. Și-apoi, vânătoarea era un mijloc de a-și îmborsăși proviziile bucătăriei, iar călăria - un mijloc de locomoție.

Apariția unui boier călare - cocoțat comod într-o șa tătarască, înaltă, cu scări mari și late de metal filigranat, pe calul plin de valtrapuri, penaje și ciucuri de lână - purtându-și îmbrăcămintea obișnuită, incomodă, formată din mai multe straturi suprapuse de mătăsuri, croazele și cetarii bordate cu diverse blănuri scumpe și, ca o înlocuire a compoziției montante, pe cap cu imensul ișlic globular, avea mai mult un aspect rizibil, de indiferență și lenevie orientală decât de sportivitate occidentală. Acest aspect îl observau, amuzați, chiar și localnicii care formau după călăreț un alai colorat și gălăgios, spre a nu mai vorbi de malițioșii călători străini care consemnau, cu mare haz, acest spectacol al străzii.² Cavalerul bavarez August von Henikstein surprinde în acuarelele sale - executate în 1825, când a trecut prin București - plimbarea călare a unor boieri de rangul II ce se intersectau pe uliță cu îndrăgii eleganti ai unui boier velit, pornit spre Șosea, împreună cu soția. Cei doi tineri călăreți din prim plan nu au o ținută prea elegantă căci stau cocoțați și molâi, cu expresii placide, pe spinarea frumoșilor bidivii; unul dintre ei strânge în mână nelipsitul ciubuc cu tija foarte lungă.

Totuși, călăria se practica pe scară destul de largă. Chiar și boierii de rangul I ieșeau călări, însoțiți de câteva slugi. Hatmanul Răducanu Ruset și ceilalți adevărați ai domnitorului Moldovei se deplasau fiecare la o cărucie aflată între Mitropolie și palat pentru a lua, de-a-n-călare, un covrig și un păhărel de rachiu de amon.⁴

¹ F. R. (François Recordon) - *Lettres sur la Valachie*, Paris, MDCCXXI, p. 109.

² William Macmichael - *Journey from Moscow to Constantinople in the Years 1817, 1818*, London, 1819, p. 82.

³ General conte Alexandre de Langeron - Jurnalul reșebiei făcute în serviciu Rusiei la 1790 de Generalul Comite de Langeron, „Documente privitoare la Istoria Românilor. Urmare la colecțiunea lui I. I. I. de Hurmuzaki, supliment I, vol III, București, 1889, p. 75.

⁴ Constantin I. Karadja - *Les aquarelles grecques du Chevalier de Henikstein*, „Le Messager d'Athènes” no. 1401/25 Mars 1933; Paul Cernovodeanu - *Tipuri și costume pitorești în albumul lui Henikstein (1825)*,

De pe la începutul celei de-a patra decade și până la finele acestuia nu au mai fost atât de sedentari. Aveau, ce-i drept, tabieturi și, din considerente bine întemeiate ce au fost prezentate anterior, evitau mersul pe jos, plăcându-le foarte mult plimbarea cu trăsură, indiferent de avere sau de statut social. Orășenii aveau prin excelență o viață activă dar destul de monotona date fiind limitele stricte în care se desfășura. Bărbații mergeau dimineața la slujbă, iar cei care nu aveau nici un serviciu primeau sau făceau vizite, cu sau fără vreun interes anume; la prânz, indiferent dacă erau ampoliați sau rentieri, se întâlneau cu amicii, la o băcanie sau bodegă, pentru „aperitive” prelungite, după care urma dejunul, de obicei în familie. Seara începea cu plimbarea cu birja de la Teatrul Național la Șosea, cu opriri la cofetărie sau cafenea, eventual vizionarea unui spectacol dramatic sau liric și câteva ore petrecute la club, și se termina, tot cu amicii, la un chef într-unul din restaurantele renumite. Femeile erau mult mai legate de casă, condamnate să-și petreacă mai tot timpul în interior unde se ocupau cu gospodăria și rețetele de bucate - ori, dacă erau bogate, doar cu supravegherea celor angajați cu aceste treburi - cu efectuarea în tihnă a toaletei, cu vizitele și șueta între prietene, cu lectura romanelor franțuzești și a revistelor de modă unde își căutau modele de îmbrăcăminte.

De aceea, locuitorii Capitalei, mai mult decât provincialii, erau mari amatori de aer curat, de mișcare și nu în ultimul rând, de sporturi organizate, profitând de orice prilej li se oferea pentru a se bucura de ele. Cele mai vechi și mai mult practicate sporturi erau vânătoarea, echitația și scrima. Toate aveau caracter de clasă și nu erau la îndemâna oricui, dar nu puteau lipsi din educația unui om de lume, mai ales dacă acesta avea și pretenții de dandy. În slujba acestor sporturi croitorii și-au pus tot talentul și imaginația pentru a crea haine comode, eficiente și la modă în același timp.

Ținuta pentru scrimă nu era purtată decât în sălile speciale, de exerciții, fără a fi abordată în alte împrejurări, în societate. În mai toate orașele mari existau săli de arme și maeștri de scrimă care învățau și antrenau amatorii. Costumul purtat în aceste ocazii era de o maximă eficiență și nu comporta nici un ornament inutil care ar fi putut distra atenția spadasiilor. Era compus dintr-un pieptar matlasat, de pânză groasă, albă, cu marginile de piele natur, pantaloni albi, scurți până la genunchi (precum cei ai bărbaților din secolul al XVIII-lea) și strânși acolo cu nasturi sau cataramă, ciorapi albi și pantofi ușori, cu talpa subțire, fără toc. Fața era acoperită cu o mască din plasă de sârmă, iar mâna cu care se mâniau floreta sau spada era apărută de o mănușă muschetară, cu părțile mai expuse loviturilor din piele tare. Acesta era costumul tradițional de sală dar, în afara pieptarului și a măștii, absolut necesare, celelalte piese erau facultative putându-se încrucișa armele și în pantaloni de stradă. Este un sport rezervat exclusiv bărbaților, în special ofițerilor și civililor duelii - căci această „castă” nu a lipsit nici unui oraș creându-se emulație între dandy, rentieri fără preocupări intelectuale și îmbibați de spleen, diverși pierde-vară și scandalagii care voiau să atragă atenția asupra lor prin cât mai

multe provocări și victorii pe teren⁵. Când anumite situații conflictuale cereau ca omorarea să fie apărută cu armele - ori „să fie spălată în sânge” - în confruntarea părților nu se purtau plastronul sau masca protectoare: adversarii se înfruntau bărbătește, în cămăși, cu pieptul descoperit.

Renumiți spadasi ai începutului de secol XX au fost pictorii Alexandru Sutuș - fiul marelui artist documentarist și pionier al fotografiei Carol Szathmari și Theodor Pallady. În cronică sportivă a ziarului „La Roumanie” era prezentată, în detaliu, evoluția celor doi plasticieni scrieri de reputație în sala Eforiei, pe data de 10 martie 1905, când amândoi s-au remarcat prin eleganța fardărilor și dexteritatea cu care au parat sau evitat loviturile adversarilor nu mai puțin redutabili⁶.

Echitația era un sport complex care impunea sănătate de fier și admirabilă condiție fizică, pe lângă dragostea de frumoasele patrupeze. Dacă până la mijlocul secolului, în țările române călăriseră numai bărbații, fie că erau ofițeri sau civili, pusiunea contesei Eugenia de Montijo de Guzman pentru acest sport și eleganța tinutei - ce-l impresionaseră și-l fermecaseră pe Napoleon III încât îl determinaseră să o ia de soție, făcând-o împărăteasa francezilor - a impus tuturor femeilor gustul pentru echitație. De aici și vestimentația aferentă. În vreme ce tonul costumului de călărie al bărbaților era dat de Anglia, cu sobrietatea-i caracteristică, cel femeiesc își avea originea în Franța celui de-al doilea imperiu. Domniile purtau redingotă - termen derivat din engleză, *riding coat* însemnând haina de călărie - de culoare neagră sau roșie, cu poalele nu prea lungi, pantaloni albi, joben sau șapcă de jockey din catifea neagră și cizme englezești lungi, cu carâmbul răsfrânt; acul de cravată era, de obicei, în formă de potcoavă, dar și de cravașă ori de cap de cal, ori chiar combinații din toate aceste elemente. În mâini erau nelipsite mănușile gri sau galbene și cravașa cu mâner de aur, argint, fildeș sau os, din bambus sau din lemn, îmbrăcată în piele. Unii dintre primii care au folosit aceste veșminte creând aproape o obligativitate în a fi purtate de oricine încăleca, au fost Alexandru Marghiloman, proprietar de cai de curse, promotor și membru fondator al Jockey Club, și Theodor Flind, mare îndrăgostit de cai și inițiator al construirii hipodromului din București.

Dar nu toți amatorii de echitație se conformau acestei tinute, iar un om avizat, ca tânărul Alexandru Socec, voluntar la cavalerie, observa, cu regret, în 1880, lipsa de eleganță a călăreților care se îmbrăcau cu ce aveau la îndemână: „Am observat că sportul călăriei a început să prinză teren de când au intrat așa de mulți tineri în Cavalerie; înaintea abia se vedea unul sau doi călăreți la Șosea iar acum suntem 20 - 30 călăreți. Singurul lucru care șochează ochiul este tinuta acestor călăreți - sau, mai bine zis, a unora din călăreți - și anume, neavând dress-ul - jacheta pe talie, pantaloni culoare, botforzi de lac cu pînteni (prinși) de curele, cravată albă și melon, cu mănuși galbene, etc., etc., cum prescrie protocolul sportului - vin mulți cu pantaloni cazoni, cizme de serviciu, fără rozete, însă cu

Iludu Rosetti - Amintiri. Ce am auzit de la alții, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 106

Immoil Hagi. Mosco - Dueluri de-ale românilor și altele, în volumul București. Amintirile unui oraș. Zădărnici. Ființe dispărute, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995; Romulus Boteanu - Despre duel

pinteni bătuți (în toc) și pălărie moale! Cred că cu timpul se va modifica și acest rău!”⁷

Pe lângă echitația de agrement se organizau chiar și concursuri hipice profesionale (în sensul că participanții erau militari din trupele călări) precum cel din 5 aprilie 1871, de la Șosea, la care a asistat și domnitorul Carol I, precum și ofițeri superiori, proprietari de herghelii sau de magazine specializate în harnașament sau echipament militar, toți acordând premii ce constau în obiecte utile (ceasuri, tabachere, florete, cravașe, arme de vânătoare). La aceste întreceri erau, însă, și probe pentru amatori unde concurenții îmbrăcau costume speciale de jockey cu șepci și jachete de atlas colorate țipător pentru a fi observate de departe: albastru cu dungi albe, alb cu dungi violete, verde cu roșu, galben cu mâneci negre, etc.⁸ De la acea dată cursele aveau să devină un eveniment monden mult așteptat atât de iubitorii de cai, cât și de doamnele care găseau astfel un nou prilej de a-și etala noile toalete. Cronicarul monden găsea un subiect recompensant pentru rubrica sa din „Le Journal de Bucarest” când descria, cu lux de amănunte, rochiile purtate de elegantele doamne ce veniseră la cursele din primăvara și toamna anului 1875.⁹

Pentru cei care voiau să deprindă călăria se deschiseseră școli de echitație. Căpitanul de cavalerie Alexandru Blamberg, director al Hergheliei Statului de la Nucet, înființase în București, pe strada Țăranilor, un manej unde se dădeau lecții de călărie, se îngrijeau și se dresau caii particularilor, se închiriau și se tranzacționau ecvide pentru atelaje sau pentru șa.¹⁰

Ca ofițer de ordonanță al principelui moștenitor Ferdinand, numit în această funcție în 1889, mai sus menționatul Alexandru Socec, devenit între timp locotenent, a călărit adesea cu acesta și l-a învățat să nu mai încalce în stil nemțesc, cu piciorul întins, ci în mod mai elastic; de altfel, după relatările făcute de Socec în memoriile sale, prințul nu prea era un bun călăreț, se temea de cai, iar când era în șa se ținea mai mult de frâu fără a se ajuta de pulpe și, având mâna grea, rupea gura cailor.¹¹

În 1875, la data de 8 ianuarie, a fost fondat Jockey Club, avându-l ca președinte pe capul țării, domnitorul, mai târziu, regele Carol I. Clubul a avut un rol important în dezvoltarea interesului pentru creșterea cailor de rasă și pentru organizarea curselor anuale. La fel ca doamnele care veneau să asiste la alergări foarte elegant îmbrăcate și domnii trebuiau să aibe o ținută anumită: țilindru cel negru, purtat în mod obligatoriu, era înlocuit cu țilindru gri, mat, așa cum era regula în Anglia și în Franța. Binoclu, ținut în cutia sa de piele prinsă cu o curea, era un obiect indispensabil - la fel ca mănușile și bastonul - pentru cei ce doreau să urmărească întrecerea în bune condițiuni.

⁷ *Courrier du Sport. Assaut d'escrime*, „La Roumanie” no. 1849/10 (23) Mars 1905

⁸ *Revista militară*” no. 13/12 aprilie 1871

⁹ *Les Courses*, „Le Journal de Bucarest” no. 496/13 Juin 1875; *Souvenir des courses*, „Le Journal de Bucarest” no. 537/4 Novembre 1875

¹⁰ „România” no. 73 (873)/2 Aprilie 1887 - „MARELE MANEGIU BLAMBERG - strada Țăranilor. Lecțiuni de călărie pentru bărbați, dame și copii. Cei mai eleganți și dresați cai pentru preumblare. DRESARE ȘI ÎNGRIJIRE DE CAI. Cumpărări și vânzări de cai, de trăsuri și călărie”.

¹¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond General Alexandru Socec, dosar 6, filele 20, 22

Pentru echitație doamnele aveau o șa specială cu care călăreau pe partea stângă a bidivului. În vremea crinolinei fusta, bineînțeles fără cercurile metalice, era la fel de amplă ca și aceea pentru vizite ori plimbări, însă mult mai lungă decât aceasta pentru a acoperi în întregime picioarele și chiar a atârna sub burta calului. Prin deceniile opt și nouă ale veacului fusta își mai pierde din amploare și apar, pe partea stângă, trei nasturi cu trei cheotoari care strângeau cutele pe lângă corp și o opreau să atârne spre a se evita accidentele produse în perioada anterioară prin mățarea de ramuri ori tufișuri, ori chiar în copitele calului, rezultate cu doborârea amazoanei.

Toracele doamnelor era acoperit cu o cazacă mai lungă sau cu un spenter scurt până la talie, din același material și din aceeași nuanță ca și fusta. Această jachetă era închisă până la gât, lăsând să se vadă doar gulerul alb al bluzei de dedesubt. Cromatica era de obicei întunecată, cel mai des negru, dar și verde¹², brun, albastru sau gri închis. Pe cap erau purtate pălăriile bărbătești: mic tricorn în intervalul 1855 - 1870, după modelul celor ale împărătesei Eugenia, apoi joben - care a rezistat cel mai mult în ținuta de echitație - iar, după 1910, melon sau pălărie moule, de fetru, tip *homburg*. Aceste pălării erau așezate foarte înclinat pe frunte, aproape acoperind ochii. În jurul calotei era rulat, în chip de panglică, un voal ce atârna, cu generozitate, pe spate. Aceasta horbotă, neagră de obicei, îl făcea pe Alexandru Pelimon să privească destul de critic elegantul costum de echitație ce îl făcea femeilor o neavenită notă de îndoliere.¹³ Cizmulile de lac aveau un mic pînten de argint doar la piciorul stâng, cu care se îmboldea calul. Mănușile de piele neagră sau în ton cu rochia, la fel ca și cravașa, erau nelipsite din mâna frumoaselor amazoane.

Principesa Maria era expertă în echitație. În memoriile sale ea sublinia importanța locului pe care îl ocupa acest sport în viața ei: „Călăria juca un rol neusmănat de mare în viața mea. (...) Pentru mine călăria însemna sănătate, putere, plăcere și, mai presus de toate, însemna libertate și contact cu natura. Când eram în ea mă simțeam descătușată de orice lanțuri, mă simțeam una cu pământul pe care călcam, una cu arborii, cu cerul, cu ogoarele și cu cei care le arau. Călăria m-a învățat să iubesc glia românească, mi-a îngăduit să simt în mine bătăile inimii acestei țări. (...) România mea a venit spre mine când eram călare; singură am descoperit-o (...) Călare eram neînvinsă; călăria era cel mai mare talent al meu, era un sport în care puțini mă puteau întrece și mărturisesc că (...) puteam sta în șa mai mult decât cel mai bun ofițer de cavalerie”.¹⁴ Principesa avea mai multe costume de călărie, pentru vreme caldă sau rece. Vara avea o toaletă de dril alb, atât de strâmtă pe trup, pentru a-i marca talia foarte subțire și elegantă, încât părea lipită. La iarnă avea chiar și cizme albe.¹⁵ Pe cărările de munte ale Bucegilor, pentru mai multă siguranță, începuse să încalce bărbătește, iar pentru asemenea cavalcade aventuroase îmbrăca un veșmânt circazian: „La Sinaia începui să călăresc bărbătește; era mai puțin primejdios pe drumurile muntoase. Unul din admiratorii

¹² Dimitrie Bolintineanu - *Manoil*, în *Opere alese*, ESPLA, București, 1955, vol. II, p. 145

¹³ Alexandru Pelimon - *Impresii de călătorie în România*, Editura Sport - Turism, București, 1984, p. 31

¹⁴ Maria, Regina României - *Povestea vieții mele*, Editura Eminescu, București, 1991, vol. II, p. 114 - 115

¹⁵ Ibidem, p. 131

mei ruși îmi trimisese o autentică uniformă căzăcească: un caftan albastru închis cu galoane de argint peste o tunică stacojie. Îl purtam cu cartușierele de argint peste piept, iar în jurul mijlocului pe atunci neasemănat de subțire, cingătoarea și pumnalul de argint cizelat, care fac parte din costum. Aceasta s-a întâmplat înainte să începă femeile a se arăta în pantaloni scurți”.¹⁶ Îmbrăcată în această ținută pitorească, principesa Maria conducea prin munți grupuri de tineri ofițeri ce făceau parte din delegațiile militare străine care veneau, adesea, în vizită la Castelul Peleş: regele Carol I se întreținea cu șefii acelor solii, personaje importante cu grade înalte, iar zvâpăiatei prințese îi erau lăsați în grijă toți membrii cu grade inferioare. „Călare pe șaua bărbătească, în costumul meu căzăcesc, îi duceam de-a lungul unor cărări nepotrivite pentru o prințesă”.¹⁷ - nota viitoarea suverană a României în *Povestea vieții mele*. Avea și doamne drept companioane de echitație - precum Bessie Ionescu, soția omului politic Take Ionescu, „o englezoaică înaltă, cu păr scurt, pătimașă iubitoare de călărie cu care adesea am împărtășit plăcerea unui galop nebun”¹⁸ - dar mult mai bine se simțea în societatea bărbaților. Era, de altfel, comandant onorific al Regimentului 4 Roșiori și se adaptase foarte bine în mijlocul ofițerilor și soldaților acestei unități, care o adorau. Pentru a-și arăta afecțiunea, în fiecare dimineață, când se îndreptau spre câmpul de instrucție și treceau pe lângă Palatul Cotroceni - unde principesa își avea reședința - fanfara regimentului intona un vals la auzul căruia ea se repezea să își salute dragii cavaleriști: „(...) Astfel aveam în fiecare zi o mică defilare numai pentru mine”.¹⁹ - preciza memorialista, plină de satisfacție. Se arăta foarte încântată de frumoasa uniformă a roșiorilor pe care o îmbrăca la ceremonii: „Pe acea vreme cavaleria noastră purta tunici roșii cu trese negre și nasturi de aur, cu pantaloni albi în zile de gală și negri în zile obișnuite. Bineînțeles, îmi făcui și eu o uniformă și la fiecare paradă călăream mândră în fruntea regimentului meu; ar fi fost greu de spus cine simțea mai mare bucurie soldații mei sau eu. Pentru mine de bună seamă pantalonii erau înlocuiți cum se cuvenea prin foi albe sau negre”²⁰. Alexandru Socec - el însuși ofițer în regimentul principesei Maria - relatează, cu mult entuziasm, cum aceasta a condus defilarea de la 10 mai 1896: „Parada a fost un triumf. Prințesa în uniforma Regimentului 4 Roșiori a stârmit numai auzite urale și aplauze. O ploaie de flori s-a revărsat pe drumul Prințesei; ea era frumoasă ca un vis frumos! Nu numai bărbații, dar toate femeile erau amorezate de Prințesa Maria: călare pe „Jimmy” părea că este lipsită de call Silueta Prințesei putea servi lui Vollet ca model cum a servit renumitul pictor Adjukievitsch! (sic)”²¹. Într-adevăr, reputatul pictor polonez Tadeusz von Ajdukiewicz, specializat în condiții militare, a reprezentat-o pe principesa Maria călărind, în uniforma de colonel de roșiori, într-una dintre lucrările ce au fost incluse în primele pagini ale elegantului album *Armata Română din 1903*.²²

¹⁶ Ibidem, p. 119

¹⁷ Ibidem, p. 302

¹⁸ Ibidem, p. 32

¹⁹ Ibidem, p. 123

²⁰ Ibidem, p. 121

²¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond General Alexandru Socec, dosar 7, filele 16 - 17

²² Adrian-Silvan Ionescu - op. cit., p. 259; Idem - Albumele Armatei Române din secolul al XIX-lea, „Revista Muzeelor” nr. 8 - 9 - 10/ 1990, p. 88

Ce diferență între eleganții cavaleri și ultimul pătrar al veacului al XIX -lea și boierii greci, strămoșii lor, încălecați pe căluți mici dar foarte înzorzonați, pe care îi copleșeau cu dimensiunea și amploarea hainelor! Aceeași diferență se păstrează și între suplele amazoane din aceeași perioadă și Cicoana Chirița, „amazoana amoroasă” a celui de-al cincilea deceniu, îmbrăcată pretențios și lăptos.

La București, echitația se practica, organizat, pe partea dreaptă a șoselei Kiseleff, special amenajată și rezervată călăreților. La data de 10 aprilie 1883 a fost inițiată chiar o vânătoare călare, prima de acest fel inspirată de tipul celor englezești (fră, însă, a exista vulpile sau cerbii de pe domeniile nobilimii britanice astfel că locul vânătorului avea să îl joace tot un călăreț, locotenentul Mihail Laptew, după care trebuia să alerge restul grupului, condus de Alexandru Marghiloman. Pentru a da culoare și autenticitate momentului, vânătorii și-au adăugat la costumul deja specific și cornurile englezești, din alamă, purtate pe după gât și umăr, din care sunau în timpul cavarcadei. „Vânătoarea” a avut loc tot la Șosea, la rondul al treilea și, după o oră²³ de două ore, s-a încheiat cu un picnic select în Pădurea Băneasa, cu șampanie și duns.

Dar această distracție mondenă elitistă era destul de departe de finalitatea cinegetică a tradiționalelor partide nobiliare de vânătoare călare din Europa apuseană din care nu lipsea animalul hăituit. La noi era mai obișnuită vânătoarea cu arma și câinii. Prințul Nicolae Șuțu, pasionat al acestui sport, expert în urmărirea și doborârea animalelor și păsărilor, afirma în memoriile sale: „Vânătoarea călare ca și regulile ei de bază au fost, cred eu, din totdeauna necunoscute în Moldova. (...)” - adăugând mai apoi - „Când am venit în Moldova (în anul 1827), vânătoarea cu arma la picior era foarte rară; în mod obișnuit iepurii se vânau cu câini iar vânatul mare cu gonași. La Iași am fost unul dintre primii - exceptând doi sau trei străini - care am folosit câinele de aret, cercetând împrejurimile”.²⁴

În lumea bună nu se putea participa la vânătoare fără costumul de rigoare. Un portret al lui Nicolae Golescu, pictat de Constantin Daniel Rosenthal în 1848, îl înfățișează purtând un costum după moda momentului compus dintr-o tunică de pânză crem, cu patru buzunare și mâneci largi, strânse la încheietură, lungă până la genunchi și închisă la un singur rând. Mijlocul era încins cu o curea lată de care era prinsă, în față, cartuşiera și la sold, cuțitul. Pe piept se încrucișau cureaua unui recipient pentru pulbere din piele natur, îmbubate pe laturi. Eleganța îl obliga să își pună și în astfel de situații guler înalt, impecabil, strâns cu o legătură de gât albastră, iar capul să și-l acopere cu o pălărie gri. Ținuta sa se preta la anotimpul cald. Pentru tină erau folosite texturi mai groase.

După mijlocul secolului al XVIII se preferau hainele mai scurte ca să nu incomodeze mersul prin hățișuri sau bălării, confecționate din materiale rezistente, gen *homespun*, în diverse nuanțe de gri sau maro, paspoalate cu verde, la unul sau două rânduri de nasturi și închise până la gât; uneori întregul guler era din postav

²³ Constantin Bacalbașa - Bucureștii de altădată, 1871 - 1884, Editura Ziarului Universul, București, 1927, vol. I, p. 296

²⁴ Memoriile Principelui Nicolae Șuțu, mare logofăt al Moldovei 1798 - 1871, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 107

verde. Anglofilii preferau jacheta Norfolk din *tweed*, cu buzunare aparente, pluri verticale pe piept și pe spate, spre a da lejeritate mișcărilor, și strânsă la talie cu un cordon din același material. Vara se putea purta o simplă bluză din material mai ușor. Pantalonii se asemănau la textură și culoare cu haina; uneori aveau și ei un paspoal verde. Se încălțau cizme zdrene, înalte până peste genunchi, sau ghete cu jambiere. Pălăria era din fetru moale, neagră, maro sau gri, acordată cromaticii întregului costum. Unii optau pentru pălăria tiroleză cu pene de vultur²⁵, alții, spre cumpăna dintre veacuri, mai cosmopoliți, pentru șapca englezească, în carouri. Cu accesorii erau indispensabile geanta cu fileul pentru agățat păsările împușcate și centura de care erau prinse cuțitul și, uneori, un pistol sau revolver²⁶ - în funcție de curajul vânătorului - iar în vremea armelor încărcate pe țevă, cornuri sau alte recipiente pentru praf de pușcă, punga cu plumbi și cea pentru capse, înlocuite mai târziu cu cartuşiera. Trebuie să ni-l imaginăm pe elegantul Alexandru Odobescu îmbrăcat în acest costum, cu pușca în cumpănă, cutreierând Bărăganul și gândind la *Falsul tratat de vânătorie* în care și-a dat măsura talentului său de eseist.

Principele Carol I era amator de vânătoare atunci când timpul îi permitea. Pe 15 octombrie 1870 participa la o vânătoare în pădurea Buftea, eveniment care era anunțat în presa vremii²⁷. Într-o pânză de mari dimensiuni, pictorul Emil Volkens a surprins sfârșitul unei zile de vânătoare princiare: domnitorul Carol discută prietenește cu generalul Nicolae Golescu, maestrul de vânătoare al curții, savurând un trabuc al cărui jar licărește plăcut în lumina albăstrie a iernii, în vreme ce gonacii adună vânatul la picioarele stăpânului. Toți sunt îmbrăcați în haine de vânătoare. Tabloul este datat 1878. Într-o fotografie executată de A. Ihalsky, la Sinaia, în 1896, când, cu ocazia vizitei împăratului Franz Joseph se organizase o vânătoare în munți, atât regele Carol I, cât și oaspetele său, poartă mantale și uniforme militare de mică ținută și-și țin puștile pe umăr; ceilalți participanți însă au haine de vânătoare comode și eficiente.

Asemenea veșminte erau îmbrăcate și pentru manifestări sportive mai puțin sângeroase, cum erau concursurile de tir și serbările „societăților de dare la semn” care luaseră ființă în mai multe orașe ale țării după 1860. Cea din București fusese fondată pe 5 mai 1862, iar statutul ei a fost aprobat prin decret domnesc, peste trei ani, pe 9 septembrie 1865²⁸. Cu acea ocazie erau stabilite culorile distinctive, steagul și emblema societății: albastru, verde și auriu cu două carabine încrucișate în spatele unei ținte și un corn pentru pulbere în partea de jos. Președintele al societății - numită chiar „București” - era generalul Ioan Em. Florescu. O organizație similară, oponentă, se formează la începutul anului 1868, sub numele de Societatea română de arme, gimnastică și dare la semn, avându-l ca președinte pe istoricul și publicistul V.A. Urechia. Deși avea doar șase ani vechime, în august 1868 număra patru sute de membri²⁹. Sediul central și terenul de exerciții unde se organizau concursuri periodice și serbări de tot felul era în grădina lui Iancu Manu

²⁵ W. de Kotzbue - *O vânătoare în Moldova*, „Convorbiri literare” nr. 8/1 Noiembrie 1882

²⁶ Alexandru Pelimon - *op. cit.*, p. 123

²⁷ „Le Journal de Bucarest” no 21/19 Octobre 1870

²⁸ „La Voix de la Roumanie” no. 45727 Septembre 1865

²⁹ „Buletinul Instrucțiunei Publice” iulie și august 1868, p. 204

Contra unei taxe de intrare, toți amatorii puteau asista la concursuri de tir - în care mai totdeauna ieșea învingător președintele! - și scrimă, dar și la serate muzicale ori dramatice încheiate mai totdeauna cu dans³⁰.

La fel ca și cursele de cai, concursurile de tir, scrimă și gimnastică erau evenimente mondene care atrăgeau un public numeros. Lor li se dădea chiar mai multă amploare decât echitației căci aveau loc parăzi ale membrilor fiecărei societăți, cu uniforme specifice și drapelele proprii, având în frunte muzica militară. Astfel, în toamna lui 1873, prin fața Teatrului Național și pe Podul Mogoșoaiei defilează un cortegiu strălucitor condus de o fanfară regimentară, și continuat de purtătorii de țințe, îmbrăcați în bluze roșii cu șepci de aceeași culoare ce aveau în față, drept insignă, un mic disc cu dungi concentrice albe și negre, după care urmau membri Societății București, în costume gri de vânătoare și cu pălării tiroleze. După întrecerea de tir a avut loc un banchet și distribuirea premiilor de către generalul Florescu, iar seara s-a încheiat cu un strălucitor bal semicâmpenesc în care au participat aproape 400 de persoane între care s-au evidențiat toaletele elegante ale doamnelor³¹. Anul următor s-a dat și mai mare extindere acestor manifestări ce s-au desfășurat pe parcursul a două zile, 28 și 29 septembrie și la care au participat toate societățile din Capitală: Societatea de dare la semn, Societatea Filarmonică Germană „Liedertafel”, Societatea Filarmonică „Concordia”, Societatea Elvețiană și Societatea de Gimnastică. Punctul de adunare era grădina Cismigiu de unde pornea defilarea, cu fanfara în frunte și banierile distinctive ale fiecărei organizații, ce urma să străbată străzile Luterană, Fântânei, Podul Mogoșoaiei, Mihai Vodă și Izvor, până la terenul de tir. Pentru recunoaștere, președinții și vicepreședinții societăților purtau cocarde albe cu fir de aur. Toți membri erau în ținută specifică³². După asemenea competiții, mulți dintre bărbații participanți - în special laureații - mergeau la fotograf pentru a fi immortalizați în costum de vânătoare cu însemnele societății din care făceau parte, cu medaliile pe piept și ținând în mână arma cu care le câștigaseră.

În timpul Războiului de Independență, multe dintre aceste organizații au inițiat diverse întruniri caritabile. Astfel, Societatea germană de gimnastică „Turnverein” a dat, pe 14 august 1877, o serată muzicală cu tombolă în beneficiul răniților și al Crucii Roșii³³.

Așa cum și-au urmat soții și admiratorii la echitație, doamnele și domnișoarele au început să îi însoțească și la vânătoare, bineînțeles tot din considerente hedoniste și de modă. Era în același timp un amuzament, dar și un mijloc de emulație în etalarea toaletelor potrivite finalității prin care participantele își puneau în valoare distincția și grația cu care le purtau, în speranța că vor fi remunerate de un cronicar monden. Croitorii nu s-au zgârcit în a crea nenumărate

Adunarea Națională” nr. 23727 Iulie 1869; nr. 24/31 iulie 1869; nr. 35/7 Septembrie 1869; nr. 36/11 septembrie 1869; nr. 37/14 septembrie 1869; „Informațiunile Bucurescene” 27 August 1870; „Le Journal de Bucarest” no. 6/27 Août 1870; „Trompeta Carpaților” no. 1071/17 829) Iunie 1873

Le Journal de Bucarest” no. 32272 Octobre 1873

Le Journal de Bucarest” no. 424/27 Septembre 1874

„Războiul” no. 14/5 August 1877

modele în funcție de anotimp, de zona geografică unde se vâna și, nu în ultimul rând, de vânat, condiții de care o eleganță trebuia să țină seama.

Dominau tăieturile bărbătești: jachete de tip englezesc sau tirolez, mulate pe talie, cu multe buzunare și închise cu un rând de nasturi de argint sau de corn. Reverele erau de catifea verde sau brună. Se puteau lua și veste de catifea gri sau maro, brodate cu blană. Cămașa avea guler tare, înalt, iar legătura de gât semăna cu aceea a domnilor și era străpunsă de ace în formă de corn de vânătoare, de cap de vulpe sau de alte simboluri cinegetice. Fusta era largă, cu pliuri multe și - noutate! - mult mai scurtă decât cea purtată în oraș, la plimbare, ajungând până la jumătatea gambei pentru a lăsa vizibile jambierele din velur verde sau maro ori ciorapii de lână în dungi orizontale și botinele înalte de piele. Pălăriile erau ca acelea bărbătești doar că erau ornamentate cu pene lungi de fazan, de cocoș de munte sau chiar cu verdeață, ferigi sau brad. Și doamnele purtau o geantă în bandulieră, o cartușieră la brâu și, pe vreme rece, un buzunar-manșon din blană de vulpe. La acest echipament sic se adăuga o pușcă ușoară³⁴. Aceasta era ținută de vânătoare a doamnelor pe care o recomandau jurnalele în decadele opt și nouă ale veacului al XIX-lea.

Cam aceeași vestimentație era folosită și la drumeții sau ascensiuni pe munte, armamentul fiind înlocuit cu un toiaș lung, aproape ca o lance, iar mai apoi cu un Alpen-stock cu vârf metalic. Pălăriile ambelor sexe erau, însă, tiroleze și decorate cu o veritabilă floare de colț (Edelweiss) sau cu imitații ale acesteia făcute din argint, fildeș sau materiale mai puțin pretențioase.

Moda vacanțelor la munte fusese instituită de principele Carol I odată cu stabilirea reședinței de vară la Sinaia. Localitatea se dezvoltă rapid după aceea devenind o stațiune care atrăgea atât protipendada, cât și clasa de mijloc. Schița *Tren de plăcere* a lui I.L. Caragiale este un demn exemplu în acest sens.

Suveranii apreciau foarte mult plimbările pe munte, în aer curat. Robert Scheffer, secretarul și bibliotecarul reginei Elisabeta, descrie îmbrăcămintea stăpânei sale în asemenea situații: „Regina obișnuia să ne invite la promenade după-amiaza. Atunci adopta o ținută specială de munte: cu o bască pe cap, cu fustă scurtă, cu piciorul cabrat într-o gheată înaltă cu șireturi, mergea în pas vioi, cântând adeseori, cu fața îmbujorată de plăcere: „pentru că, spunea ea, Sinaia deschide toți porii pentru bucurie”³⁵. Aceeași toaletă o luase regina și cu ocazia vizitei prințului de Walles la Castelul Peleş, în intervalul 4 - 7 octombrie 1889, când fusese invitat la o vânătoare de urși, dar moștenitorul tronului Marii Britanii preferase un picnic. Față de sobrul suveran al României care își păstrase obișnuita sa uniformă de mică ținută de general, prințul de Walles părea excentric în pantaloni scurți: „deci îl văzurăm pe viitorul pacificator al burilor în haină kaki *avant la lettre*, îmbrăcat cu niște pantalonași scurți ca un copil mic, cu gamba umflând niște ciorapi corect întinși, cu picioarele mici și groase încălțate în bocanci, cu capul lunar acoperit cu o pălărie tiroleză de fetru (...).”³⁶ Atunci s-au văzut pentru prima dată pantaloni scurți în

³⁴ „Les Dianas”, „L'Art et la mode, journal de la vie mondaine” no. 42/15 septembre 1883: no. 42/14 septembre 1884; Violette - *La Mode* „L'Illustration” no. 2426”2 Août 1889.

³⁵ Robert Scheffer - *Orient regal. Cinci ani la Curtea României*, Editura Saeculum - Editura Vestala, București, 1997, p. 27.

³⁶ Ibidem, p. 68.

munții noștri. Abia după 1900, românii mai nonconformiștii au început să folosească asemenea pantaloni; actul lor întrepid și avangardist nu era chiar atât de radical pentru că restul piciorului era acoperit de ciorapul înalt de lână groasă și de bocancul solid, așa că doar genunchiul rămânea dezgolit.

Mai indecentă ar fi putut părea ținuta de canotaj, cu tricou-pantalón fără guler și mâneci, mulat pe trup. Încălțăminte era formată de pantofi albi de piele moale sau de pânză, iar pe cap aveau pălării de pai, scunde și cilindrice, cu boruri mici și drepte, ce vor primi chiar numele de *canotier*. Aceste pălării aveau să depășească funcționalitatea pentru care fuseseră menite căci au fost adoptate de majoritatea bărbaților comozi și practici, pe timp de vară, în ținuta de dimineață.

Același tricou de bumbac, uni sau cu dungi orizontale, era folosit și pentru înot. El a devenit celebru în gagurile savuroase ale comediiilor filmului mut din primele două decade ale secolului XX. Acest tricou era la modă după 1900 când, aparent, dispăruseră prejudecățile iar bărbații și femeile începuseră să se „dezbrace” pentru a se bucura de binefacerile soarelui și ale apei. „Dezbrăcat” era un fel de a spune căci mai tot corpul era acoperit: costumele de baie pentru dame aveau bluză sau jachetă, mai lungă sau mai scurtă, din pânză subțire, cu guleraș și mâneci scurte și pantalonași până la genunchi din același material și în aceeași nuanță - de obicei bleumarin sau negri cu paspoale albe - decorați cu dantele și funde. Pe cap se purtau bonete asemănătoare celor de noapte, unele impermeabile, iar în picioare pantofiori de pânză legați cu panglici încrucișate de glezne, ca aceia ai balerinelor. Dacă așa arătau înotătorii din primii ani ai secolului XX cum trebuie să fi fost de încotoșmănați cei din vremea Războiului Crimeii, de când datează informația că în lacul Cișmigiu de făcea baie.³⁷ Clasele de jos se scăldau în costumul lui Adam, așa cum au fost reprezentate de pictorul Amedeo Preziosi în acuarelele sale din 1869.

Principesa Maria fusese educată în spiritul sportiv al casei regale britanice unde hidroterapia ocupa un loc important, cu atât mai mult cu cât tatal său, ducele Alfred de Edinburgh, era amiral și-și ducea adesea odraslele la mare. De aceea, ea a fost o pasionată înotătoare întreaga-i viață. Pentru a-și întreține condiția fizică, în timpul traversării Oceanului Atlantic, la bordul pachebotului „Leviathan”, în 1926, când se afla în drum spre Statele Unite ale Americii, adesea mergea să înoate în piscina vasului, împreună cu fiica sa, principesa Ileana, indiferent dacă era vreme bună sau furtună care agita apa din bazin la fel de mult ca și valurile din exterior.³⁸

Iarna, când dădea înghețul, în Cișmigiu se patina, iar amatorii erau foarte mulți și din toate straturile sociale, acestea fiind unul dintre primele sporturi democratice. În afară de patine nu se cerea o ținută anume, restricționată de avere și de modă. Se păstrează informații despre patinajul în Cișmigiu tot din perioada Războiului Crimeii când Capitala fusese ocupată de trupele austriece, iar căpitanul Ștefan Dietrich observa, în 1855, aflulul de public pe care îl producea lacul

³⁷ Ilie Corfus - Aspecte din Iași și București în timpul ocupației rusești din 1853-54. Fragmente dintr-un jurnal polonez, în Omagiu lui Ioan Lupăș la împlinirea vârstei de 60 de ani, București, 1943, p. 174

³⁸ Adrian Silvan Ionescu (editor) - America Seen by a Queen. Queen Marie's Diary of Her 1926 Voyage to the United States of America, The Romanian Cultural Foundation Publishing House, Bucharest, 1999, p. 33.

înghețat³⁹. Patinajul fusese lansat, ce-i drept, tot de sus în jos, de înaltele curți europene dar, pentru ieftinitatea sa, pătrunsese în toate mediile: Napoleon III era un patinator pătimaș, iar împărăteasa Eugenia nu se lăsa mai prejos, fiind urmată de strălucitoarea ei suită din care se remarcă și o concura prințesa Paulina de Metternich, soția ambasadorului austriac la Paris⁴⁰. Curtea Prusiei ținea strâns competiția, Cronprințul Friedrich fiind un excelent patinator, așa cum îl arătau gravurile publicate în „Illustrirte Zeitung”, în timp ce își conducea familia pe luciul gheții.⁴¹ Și regina Victoria a Angliei iubea sporturile de iarnă și cu precădere patinajul: două firme din Sheffield, Marsden Brothers și Silverwood, executaseră o pereche de patine în formă de lebădă, special pentru maiestatea sa, iar creația lor demnă de laudă era reprodusă într-un număr al revistei „The Illustrated London News”.⁴² Saniile regale erau, de asemenea, foarte elegante, iar prințul consort Albert avea plăcerea să mâne personal frumoșii bidivii în plimbarile pe care le făcea în împrejurările Castelului Windsor.⁴³

La patinaj se purtau haine obișnuite, de iarnă, însă mai scurte decât cele de oraș. De multe ori bărbații preferau să își lase paltonul sau macferlanul în grija cuiva și să evolueze pe gheață numai în sacoul de curând adoptat în vestimentația masculină, pe sub care se puneau flanele groase sau un cocojel, fapt permis de lipsa taliei acestei haine. Alții îmbrăcau o șubă scurtă de blană. Pantaloni erau fie cei de stradă, cu supieuri care nu incomodau cu nimic fixarea patinei, fie, dacă patinatorul era un sportiv convins, niște pantaloni speciali, ușor bufanți și strânși pe pulpe de jambiere sau obiele. Cei care nu purtau căciuli și foloseau pălării chiar în sezonul rece - de obicei un model mai nepretențios, de dimineață, melon sau homburg, însă, niciodată țilindrul ce era prea pretențios - își fixau pe sub ele urechelnițe (ce aveau forma căștilor de radiofonist sau al antifoanelor contemporane) din postav câptușit cu catifea, spre a nu le degera urechile. Ofițerii din trupele călări îmbrăcau ulaneni sau dolman, ambele haine scurte, matlasate și îmblănite, care erau mult mai comode decât lungă manta. Cei din trupele pedestre se avântau pe gheață doar în tunică lăsându-și mantaua la garderobe ce se înființaseră între timp. Totuși, uneori, răufăcătorii profitau de bucuriile sporturilor hibernale pentru a-și completa garderoba proprie în detrimentul celor ce făceau piruete pe patinoar, așa cum informa ziarul „Resboiul” din 1885: „O surprindere neplăcută a fost rezervată alaltăieri patinatorilor de pe lacul Cișmigiu. Mulți dintre dînșii au fost siliți să plece fără paltoane și fără șoșoni zice „Națiunea”. Pe când ei alunecau pe gheață, unul sau mai mulți pungași alunecaseră și ei în localul de garderobă și șterseseră de aici un teanc de paltoane și șoșoni. Poliția caută pe pungași”.⁴⁴

Femeile care aveau curajul să se aventureze pe gheață purtau spenter sau cațaveică bine câptușită și îmblănită, iar fusta era mai scurtă decât cea de plimbare

³⁹ Mihai Popescu - Descrierea orașului București făcută de căpitanul austriac Ștefan Dietrich în anul 1855, „Bucureștii vechi. Buletinul Societății istorico - arheologice Bucureștii Vechi”, an I - V, 1930 - 1914

⁴⁰ Patines et traîneaux, „Le figaro - Modes” no. 25/Janvier 1905.

⁴¹ „Illustrirte Zeitung” no. 1696/1 Januar 1876, p. 8 - 9

⁴² „Her Majesty's Skates, „The Illustrated London News” no. 665/January 28, 1854.

⁴³ „The illustrated London News” no. 663 /January 14, 1854, p. 25 - 26.

⁴⁴ „Resboiul” no. 3029/18 Decembrie 1885

Într-un timp ce oferea un prilej unic de a li se evidenția delicatețea și finețea botinelor din piele roșie sau în alte culori - sumumul eleganței era ca acestea să fie în nuanța rochiei, garnisite cu fulgi de lebedă sau blană de vulpe⁴⁵ - cu tocul și vârful îmbrăcate, pentru rezistență, în metal⁴⁶, ce putea fi chiar argint masiv la cele bogate. Căciulița și manșonul în care își ascundeau mâinile pentru a și le apăra de ger - căci mănușile din piele subțire nu puteau ține de frig - erau din blană scumpă, acordată tonului general al îmbrăcăminții.

Era un spectacol deosebit al Bucureștilor adunarea pe lacul înghețat a tuturor eleganților capitalei ce încercau să se remarce prin agilitate și suplețe. Pe întineric distracția era și mai mare, iar imaginea feerică pentru că se patina cu campioane la 1870: „Aseară pentru prima oară s-a văzut în România o petrecere ca aceea de la lacul Cișmigiului. O sumă de patinatori, Doamne și Domni, pe la orele opt, armați de lămpi, dădeau, cu exercițiile lor, lacului Cișmigiului, un aspect strălucitor, fantastic și frumos”⁴⁷. Muzica militară era angajată să-i acompanieze pe patinatori, de patru ori pe săptămână - marți, joi, sâmbătă și duminică - între orele 14 - 17. În zilele cu muzici intrarea pe patinoar costa 1 leu, în vreme ce, în celelalte, prețul era jumătate.⁴⁸ Pentru protipendadă se organizau și baluri pe gheață unde participanții se întreceau în etalarea toaletelor și a grației de a dansa în acordurile valsurilor interpretate de două fanfare - bun subiect pentru condeiul rafinatului cronicar monden care era Claymoor.⁴⁹

Vremea le juca, uneori, feste patinatorilor și gheața abia formată se transforma în apă la bruscă schimbare de temperatură, spre marele lor regret, dar și al antreprenorului grădinii care deja împrejmuisese cu un gard suprafața ce urma să devină patinoar, așa cum s-a întâmplat în luna decembrie a anului 1878.⁵⁰ Dar, atunci când iarna era în toi, amatorii profitau de toată frumusețea Cișmigiului, de patinoar și de aleile troienite. Unii însă confundau grădina cu o pădure veritabilă și, dintr-un spațiu era rezervat doar pietonilor, abuzau de neglijența paznicilor pentru a intra pe alei cu sania trasă de cai și chiar a ... vâna, spre indignarea publicului care se găsea în totală nesiguranță de a fi călcat de copitele bidiviilor sau de a fi luat drept vânat. Poliția era invitată să își facă datoria și să restabilească ordinea.⁵¹

Antreprenorul își dădea silința să ofere tot confortul amatorilor de patinaj, așa că, la 1909, exista un pavilion cu bufet, garderobă (sigura!) și personal de serviciu, care asigurau creșterea deverului. Existau însă mulți care luau în derâdere pe patinatori, fapt ce îl făcea pe cronicarul ziarului „Viitorul” să facă apologia acestui sport și să menționeze câțiva iluștrii literați care îl practicaseră; nu erau oprite nici laudele la adresa întreprinzătorului care luase în exploatare patinoarul. () Cișmigiul nostru oferă tot farmecul patinajului la larg pe fluvii și în plus asigură că nu vei face baie, nici nu-ți vei zdrobi capul. (...) Apoi patinatorul are tot

⁴⁵ Mode, „Amicul artelor” no. 1 / 1 Ianuar 1886.

⁴⁶ (Constantia de Dunca) - Chronoica de mode parisiene, „Amicul Familiei” no. 5 și 6 Maiu și 1 Iunie 1886.

⁴⁷ „Informațiunile Bucureșcene” - no. 49/29 Ianuarie 1870.

⁴⁸ „Reboiul” no. 2707726 Ianuarie 1885

⁴⁹ Claymoor - La vie a Bucarest 1882-1883, Editura Thiel și Weiss, Bucarest, f. a., p. 28

⁵⁰ „Uncle Public” no. 12/25 Decembrie 1878

⁵¹ „Uncle Public” no. 19/12 Ianuarie 1879

confortul necesar la îndemână: un pavilion elegant, construit prin serviciile antreprenorului, dl. Mihalcea Vrânceanu, un bufet cu toate gustările și mai ales cu minunata țuică caldă, atât de binefăcătoare după o oră de patinaj; oameni de serviciu la dispoziție, etc. În unele zile chiar o muzică militară vine să completeze distracția patinajului, procurând și urechei o ocupație. Numărul iubitorilor patinajului din Capitală nu l-aș putea preciza. În orice caz e foarte mare ținând seama de afluența ce domnește zilnic pe lacul Cișmigiului, mai ales de la 11 - 1 și de la 3 - 5 p.m. Și după cum afirm că numărul e mare, pot afirma că și patinatorii pasionați se găsesc pretutindeni, fără deosebire de situația socială sau de vârstă. Terminând voi spune celor cari fac glume pe socoteala patinajului și a iubitorilor săi că și Klopstock, Göete și Lamartine au fost niște patinatori pasionați”.⁵²

Lumea bună organiza concursuri pe gheața lacului, iar arbitrii și juriul îl constituiau personalități marcante ale vieții politice a țării, așa cum relatează Constantin Bacalbașa despre întrecerea organizată pe 9 ianuarie 1883: „Înaltă societate acaparează lacul și-i dă autoritate și „văză”. Se organizează curse care încep la ora 2 după amiază. Sunt două muzici militare iar comitetul acestor întreceri e compus din oameni serioși din societatea de sus. Iată compoziția: Constantin Boerescu, maior Vlădoianu, Iancu Lahovary, M. Șuflu, Ion Stavri, Brătianu, Emil Costinescu și A. Docan. Arbitri pentru plecare și sosire: generalul Haralambie, (ii Cerkez, Leon Label, N. Cuțarida, N. Cerkez, I. Ghica, Al. Oteteleșianu”.⁵³ Competiția avea mai multe probe: cursa „de mică iuțelă” în care lacul era înconjurat o singură dată, cursa cu figuri - probabil ceea ce numim azi patinaj artistic -, „vânătoarea drapelului” și cursa de fond în care se înconjura lacul de trei ori.

Aveau loc, uneori, și accidente care necesitau intervenția salvării, precum în ianuarie 1909 când doamna Cella Bossie, soția magistratului Constantin C. Bossie, și-a fracturat piciorul alunecând la patinaj.⁵⁴ Dar, atunci când căderea nu avea urmări atât de grave, ea devenea motiv de amuzament și chiar subiect de poezie umoristică: un autor anonim publica în „Calendarul Mefistofele pe 1876”⁵⁵ nostima poezioară intitulată *Ce se vede iarna în Grădina Cișmegiu (Omagiu patinatorilor)*:

*„Iarna când lacu'ngheață,
Pe ninsoare, frig și ceață,
Tremurând,
Vezi femei și bărbați,
Ușurel îmbrăcați,
Patinând.
Și valsând într'un pas,
Mulți din ei cad în nas”.*⁵⁵

⁵² N.D. - *Patinaj*, „Viitorul” no. 426/18 (31) Ianuarie 1909.

⁵³ Constantin Bacalbașa - op. cit., p. 289.

⁵⁴ „Viitorul” no. 428/20 (2) Ianuarie 1909.

⁵⁵ *Ce se vede iarna în Grădina Cișmigiului (Omagiu patinatorilor)*, „Calendarul Mefistofele pe 1876”, tip. Petrescu Conduratu, București, 1876, p. 69.

Existau fani ai acestui sport și între membrii familiei domnitoare și ai ospetitorilor acesteia: în ianuarie 1877, când se afla în vizită la București, Don Carlos, pretendentul la tronul Spaniei, mergea în Cișmigiul, la patinaj;⁵⁶ peste 19 ani, în 1896, principele moștenitor Ferdinand și principesa Maria veneau frecvent în același loc, spre a se bucura de lacul înghețat - cu un asemenea prilej, căpitanul de cavalerie T. Maltoșopol a realizat o suită de fotografii ale tinerilor principii și a suitei lor, patinând cu eleganță, sub privirile unei mulțimi curioase ce se adunase pe margini.⁵⁷

Vremea geroasă era și mai lungă în Moldova așa că, încă de la finele lui noiembrie, amatorii își puteau scoate patinele de la păstrare spre a se avânta pe luciul unui patinoar din apropierea gării Iași. În 1870 luase ființă chiar un club al Patinatorilor care era foarte activ.⁵⁸ Zona era amenajată iar pentru accesul pe gheață se percepea o taxă fixă de 2 lei și 4 parale de persoană; puteau fi făcute și abonamente în valoare de 20 lei noi pentru întregul sezon, studenții beneficiind de o reducere de 50%.⁵⁹ Distracția era asigurată căci, pentru divertisment, în fiecare duminică erau amenajate să cânte fie muzica Primăriei condusă de capelmaistrul I. Lucobschütz, fie fanfarele regimentului de roșiori sau al celui de infanterie ce-și aveau garnizoana în localitate. La acestea se adăugau și concursuri, desfășurate seara, de la ora 19, „cu iluminări frumoase și spectacole, anume cu soare electric, focuri bengalice, jocuri de magneziu, făclii, etc”.⁶⁰ Amédée Wactsecker, corespondenta din Iași a periodicului bucureștean de limba franceză „Le Journal de Bucarest” aducea laude inițiatorului Clubului Patinatorilor - „Fondatorul acestei societăți eminamente igienice și igienice îmi este necunoscut dar, oricine ar fi, îi port mai multă recunoștință decât ilustrului inventator al tunului ghintuit sau al mitralierelor”. - și folosea acest prilej pentru a le recomanda elegantelor sale surate să profite de patinaj pentru a-și etala adorabilele toalete și blănurile scumpe ce le posedau.⁶¹ Și foiletonistul „Noul Curier Român” - ce semna cu pseudonimul Vulturul - găsea cuvinte elogioase pentru cei câțiva „cetățeni luminați și bine-simțitori” care „au întemeiat o sublimă instituție prin care pot să procure publicului o distracție din cele mai folositoare, distracție care tot-odată întărește și înălbățește corpul, întărește și înveselește sufletul. Înțelegem prețioasa instituție numită „Clubul Patinatorilor”.⁶² Pe lângă avantajele revigorării trupului, patinajul oferă multe altele între care primează posibilitățile de a face curte persoanei iubite fără a intra în conflict cu soțul acesteia, așa cum precizează mai departe cu umor, foiletonistul: „Uinoștem cu toții condica paragrafilor de conduită aplicate în saloanele de pe uscat; această condică în saloanele de pe gheață nu are valoare. Aici, dacă un june romantic cade în genunchi și se târâște la picioarele vreunei dame, bărbatul, fie cât de gelos pe uscat, aici trebuie să își aducă aminte că este pe gheață și nu poate să

⁵⁶ N. Iorga - Cum trăia un pictor acum șizeci de ani - scrisorile pictorului Aman, „Ramuri” nr. 6/5 Februar 1922, p. 84

⁵⁷ Constantin Săvulescu, EFIAP - Cronologia ilustrată a fotografiei din România

⁵⁸ „Le Journal de Bucarest” no. 32/27 Novembre 1870; no 51/5 Fevrier 1871

⁵⁹ Clubul Patinatorilor, „Curierul de Iași” no. 142/24 Decembrie 1871

⁶⁰ „Noul Curier Român”, Iași 1873

⁶¹ A. M. (Amédée Wactsecker) - Courrier d Jassy, „Le Journal de Bucarest” no. 149/25 Janvier 1872

⁶² Vulturul - Sesonu de ghiță, „Noul Curier Român” no. 11 de probă, Iași, 24 Decembrie 1871

ucidă pe îndrăznețul curtezan, ci este dator a-i da chiar mâna amicabile, pentru al ridica și al pune pe picioare(...) - și încheie în termeni plini de entuziasm molipsitor - „Dar onoare „Clubului Patinatorilor”. El și până acum și-a făcut merite considerabile pentru că după fiecare cursă pe gheață, publicul se reîntoarce întărit în corp și cu veselie în suflet, încât iar își mai ia puterea de a reintra în Iași, spre a reîncepe monotonia vieții - pe uscat... Onoare dar „Clubului Patinatorilor”! Trăiască sezonul de gheață!!!...”⁶³

Spectacolul era atât de atrăgător și recompensant din punct de vedere plastic prin complexitatea mișcărilor și a gesticii oferite de patinatori, ca și de tonalitățile hibernale pe care se detașa cromatica hainelor acestora, încât îl inspira, în București, pe maestrul Theodor Aman, care, în 1877, i-a dedicat câteva schițe în tuș și o pânză de mai mari dimensiuni care, achiziționată pentru Pinacoteca Statului, a dispărut, probabil în incendiul ce a mistuit această instituție muzeală ca și Școala de Belle-Arte în 1884.⁶⁴ Fiica vitregă a pictorului, viitoarea soprană, celebra Zina de Nory, era la 18 ani, o pasionată patinatoare care nu se putea abține nici în timpul verii de la acest sport pe care îl practica, într-o sală special amenajată, chiar în timpul vilegiaturii la Dieppe, unde se afla la băi împreună cu mama sa. Acest fapt era consemnat în corespondența din august 1876 a artistului către soție, în care se arăta oarecum nemulțumit de neglijarea curei marine pentru care plecaseră acolo, cu mult efort și cheltuială.⁶⁵

Pe la 1910, la Sinaia se deschisese un teren destinat patinelor cu roțile care atrăgeau un public numeros. Acesta fusese amplasat în vecinătatea terenului de tenis, pe locul actualului Hotel Montana. Un film făcut, probabil, prin 1912 prezintă secvențe cu patinatori în plină mișcare, rotindu-se de-a lungul parapetului și executând piruete pe podeaua lustruită. Prințul moștenitor Carol, îi scria în iunie 1911, mamei sale, principesa Maria, că a fost la patinaj și s-a amuzat pe cinste, chiar dacă patinoarul din Sinaia nu era prea bun.⁶⁶ Peste doi ani, tot în vacanța de vară, tânărul vlăstar al cuplului princiar își informa mama că majoritatea timpului liber îl petrece la tenis, cu prietenii și spera că, prin exerciții regulate, avea să devină un jucător acceptabil.⁶⁷

Tenisul fusese adoptat la noi în ultima decadă a secolului al XIX-lea și a creat repede vogă. Acest sport necesita un costum destul de simplu, pentru bărbați compus din cămașă albă cu guler răsfrânt, cravată cu nodul gata făcut și pantaloni lungi ori knickerbockers până la genunchi, din stofă subțire, în tonuri deschise (gri, bej, pepit). Se încălțau ciorapi și pantofi albi; doamnele purtau bluză albă cu mâneci lungi, bufante, sau trei sferturi și guler înalt, pe gât, ori guler bărbătesc, răsfrânt, și cravata de rigoare; fusta era cloș ori plisată, albă, de pichet, sau de o culoare puțin mai închisă; în lungime nu cobora mai jos de gleznă și lăsa vizibilă botina fină, cu tocul foarte mic. Pe cap se purta o pălărieuță de pai, scundă, cu fundul plat, gen canotieră. Mijlocul era strâns într-un cordon lat cu o cataramă mare din metal

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Radu Bogdan - Theodor Aman, ESPLA, București, 1955, p. 65, ilustrația de la p. 67

⁶⁵ Biblioteca Academiei, Cabinetul de Manuscrise, Theodor Aman, scrisori 10 (3, 4)/CXCIV

⁶⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Casa Regală, Regina Maria, Personale, V 463/1911, fila 1

⁶⁷ Idem V 468/1953, fila 1

cizelat, eventual prețios. Toate aceste piese aminteau de comoda și nepretențioasă toaletă *chemisier* ce fusese adoptată de vânzătoarele din magazine și de funcționarele de la poștă, fapt ce aducea și pe această cale o notă de democrație a sportului cu racheta. Aceeași vestimentație se purta și atunci când se juca crochet.

Între noile sporturi cel mai mult a prins ciclismul. Mai întâi au fost velocipedele cu roata din față mai mare și cea din spate mică, apoi bicicleta cu roți egale. În august 1869, în București, apăruseră primele velocipede care produceau senzație și chiar consternare prin înălțimea lor. Gazetarul care comenta această noutate insinua, cu nedisimulat umor, că ar fi cazul ca și statul să ia demnul exemplu de la acest vehicul pentru a prinde viteză pe calea progresului. În luna septembrie a acelui an a fost organizată o plimbare pe velocipede pe ruta Herăstrău - Băneasa care, pe lângă amuzamentul participanților a avut, totuși, darul să înspăimânte pe țărani localnici: „Dumineca la 21 Septembre avu loc prima excursiune de la noi de velocipede. Mai mulți membri din Societatea română de arme, gimnastică și dare la semn purceseră cu velocipedele de la bariera șoselei de la 9 dimineța sub conducerea D-lui Villemo, profesorul de velocipedie al Societății. La rondul al II-lea al șoselei velocipediștii luară 5 minute de repaus după care repurceseră către Ferestreu (sic) învingând dificultățile de teren ce reprezenta șoseaua în această parte. În mai puțin de ½ ora întreprizii călăreți parcurseseră distanța de la bariera Mogoșoaiei până la Ferestreu. În cale fură însoțiți de mai multe trăsură cu privitori și lume multă ieșea întru întâmpinarea lor. După un voios dejun ce aștepta societatea la Ferestreu, velocipediștii noștri înfruntaseră cu semeție locurile cele mai anevoioase de umblat de la Ferestreu, prin sat, pe dealuri, văi, poduri și hârtoape, până la șoseaua Bănesei pe care se urcară în pădurea cu același nume.

- Măi, iacă Dracul, ziceau sătenii în cale, iar babele'și făceau cruce.
- Nu-i Dracul, măi, e drumul de fier!

După alte 6 minute de repaus la Băneasa expedițiunea pleacă de-a alungul șoselei către oraș, după ce parcursese cu iuțea cailor de poștă (cai buni !) peste 20 de kilometri în mai puțin de 2 ore”.⁶⁸

Această teamă amestecată cu dispreț batjocoritor față de vehiculele pe două roți avea să se păstreze o lungă bucată de vreme în rândul oamenilor simpli: în 1900, când a stabilit recordul de parcurgere pe bicicletă a distanței București - Paris în zece zile, Constantin Cantilli a apreciat foarte mult faptul că, după ce trecuse munții, în zona Brașovului, țărani erau mult mai civilizați decât cei din regat și nu amuțeau câinii după ciclist și nici copiii lor nu aruncau cu pietre în roți și nu urlau, ca acasă, „Dracu din Paris !”⁶⁹

În deceniile șapte și opt ale veacului al XIX-lea, velocipedia era încă o curiozitate care atrăgea publicul la spectacole de circ sau de varietăți, precum

⁶⁸ „Adunarea Națională” nr. 27/10 august 1869 - „Velocipedele încep a-și face aparițiunea lor prin promenadele noastre publice. De s-ar putea da un velociped progresului național !”

⁶⁹ Constantin Cantilli - Din șorul bicicletei. București - Paris în 10 zile și 6 ore, 24 August - 2 Septembrie 1900, București, 1912, p. 18

„seratele amuzante” de la sala Alexandre din Iași, din toamna lui 1876, unde se producea domnul Leonce din Paris, „numit regele velocipediștilor”⁷⁰. După 1890, însă, a devenit un sport popular. În 1891, la București, ia ființă Clubul Velocipediștilor care începe să organizeze diverse competiții, chiar pe distanțe mari: în 1892 pe ruta București - Ploiești - București; în 1894 concursul, desfășurat pe aceeași rută, era deschis și celor ce nu erau membri ai clubului, în schimbul unei taxe de participare de 5 lei.⁷¹ Punctul de întâlnire al concurenților de la Bufetul de la Șoseaua Kiseleff la ora 5,30 dimineața urmând ca startul să se dea la ora 6.

La șosea se amenajase o pistă specială pentru ciclism, pe partea stângă, pentru a nu incomoda nici pietonii, nici călăreții care mergeau pe cealaltă parte, pe pista rezervată lor. În 1896 se inaugurează, la rondul al doilea, un velodrom pentru pasionații acestui sport, care se înmulțeau mereu. Printre fanii noului sport pe care îl îmbrățișaseră cu pasiune participând la întreceri, erau personalități culturale de marcă precum Alexandru Macedonski, Alexandru Vlahuță, Barbu Ștefănescu Delavrancea și Ștefan Luchian. Între 20 și 23 octombrie 1894, poetul Macedonski pornește, împreună cu Constantin Cantilli, într-o temerară cursă pe ruta București - Brașov și retur, palpitant descrisă de coechipierul său în broșura „*Pe velociped*”⁷². Între celelalte extravaganțe ale pictorului Ștefan Luchian din perioada sa de bogăție, după moștenirea averii materne, era și participarea la cursele de pe velodromul de la șosea, din chiar apropierea luxoasei vile în care locuia. În 1896 se remarcă în curtea dintre București și Giurgiu, iar anul următor pe traseul București - Turtucaia.⁷³ Mai mult, într-o seară de vară, când se întorcea de la o petrecere, pe bicicletă, împreună cu prietenul și colegul său, Constantin Artachino, aprinși amândoi de băutură, s-au luat la hară și au început să se bată în timp ce pedaleau unul lângă altul; ca într-un turnir medieval, caii fiind înlocuiți de vehiculul pe două roți, cei doi „cavaleri” și-au cărat reciproc palme și pumni apoi au încercat să se doboare din șau rostogolindu-se amândoi în șanț.⁷⁴

La ciclism au cedat, fără rezerve, atât bărbații, cât și femeile. Costumul de ciclism era ieftin și la îndemâna oricui. Bărbații îmbrăcau un tricou de lână cu dungi orizontale, la fel ca și ciorapii, pantaloni knickerbockers, strânși cu un elastic sau cu o cataramă sub genunchi sau la jumătatea pulpei, o șapcă moale de tweed și ghete cu șireturi, foarte șic în vremea aceea față de cele cu nasturi sau cu elastic, mult mai comune. Femeile aveau nevoie de un costum mai complicat, insolit și avangardist, ce sfida conveniențele epocii. Într-adevăr, nonșalanta abordare în public a pantalonilor era de natură să scandalizeze conservatoarea opiniei publice. Dar și acest moment a fost depășit și a reprezentat un pas înainte spre emanciparea sexului slab. Doamnele au continuat să poarte pantalonii bufanți, strânși sub genunchi, sau fustă-pantaloni, lungă până la jumătatea pulpei; bluza era albă, cu mâneci *à gigot* și

⁷⁰ „Curierul, Foaia Intereselor Generale” no. 78/Iași, 7 Octombrie 1876

⁷¹ „Resboiul” no. 5824/4 Iunie 1894

⁷² Constantin Cantilli - *Pe velociped. Cursa între București - Brașov, București, 1894*

⁷³ Jacques Lassaigne - Ștefan Luchian, Editura Meridiane, București, 1972, p. 56, 104; Ionel Jianu, Petru Comănescu - Ștefan Luchian, ESPLA, București, 1956, p. 30, 169

⁷⁴ Petre Oprea - Constantin Artachino, în volumul *Așa i-am cunoscut*, editura Maiko, București, 1998 p. 9

guler înalt, pe gât, iar peste ea se lua o jachetă scurtă până la talie, închisă la două rânduri și cu revere foarte mari. Se încălțau ghetuțe înalte, tot cu șireturi, iar pe cap se purta o pălărie destul de simplă, cu bor mic, cocoțată pe coafura bogată. De bună seamă că exista o cerere destul de mare pentru asemenea costume sportive deoarece unele croitorii își recomandau, în reclamele lor, serviciile specializate în acest sens.⁷⁵

Și astfel, frumoasele bucureștence mergeau să-și etaleze eleganța la Șosea, înălțate pe velociped sau pedalând, voioase, pe o bicicletă obișnuită, la fel cum, în vechime, se plimbau trântite între pernele cupeului sau ale landoului aurit, curutându-și toaletele, cu invidie, prin lornion pentru a avea motiv de bărfă, mai târziu, la serate sau în loja de la teatru. Mița Biciclista, intrată demult în folclorul urban și în curente ștregarilor din cartier, nu a fost o fantezie a umoriștilor, ci un personaj real care scandalizase Bucureștii cu vestimentația sa extravagantă de ciclistă, dar și cu escapadele sale de notorietate publică.

Interesul pentru ciclism era atât de mare încât apăruseră profesori care predau cursuri de inițiere⁷⁶ și ateliere de reparare și întreținere a vehiculelor pe două roți.⁷⁷ Totuși, velocipelele se găseau de vânzare în magazine care comercializau și alte articole, precum mașini de cusut sau arme, muniții, articole de vânatoare sau de scrimă, precum era cel al lui B.D. Zisman de pe Calea Victoriei din București.⁷⁸

„Calendarul Moftului Român pe anul 1902”, Institutul de Arte Grafice Eminescu, București, 1902 - „Croitoria Goldstein LA TURNUL EIFEL (sic), str. Smârdan no. 5 (în fața stradei Stavropoleos), București. Posedă în permanență un Bogat sortiment de stoffe din cele mai renumite fabrici Engleze și Franceze. CROIALA ELEGANTĂ după ultimele jurnale. Costume de vânatoare, Costume de Bicicliști, Livrele. Prețuri convenabile. Execuțiune promptă și elegantă”; „PARIS - LONDRA, CROITORIE HÂRBĂTEASCĂ / București - Str. Smârdan Posedă în permanență un BOGAT SORTIMENT DE STOFFE din cele mai renumite fabrici Engleze și Franceze. CROIALA ELEGANTĂ după ultimele jurnale ale modelor Franceze și Engleze. SPECIALITATE: costume de vânatoare, costume de Bicicliști, Livrele, Robe pentru Magistrați și Mantale de cauciuc după măsură. PREȚURI CONVENABILE” (subl. A.S.I.)

„Amicul Progresului Român” no. 4 (52)/10 Noiembrie 1895 - „PRIMA ȘCOALĂ DE VELOCIPEDĂ București. Înalta Societate Bucureșteană primesc lecțiuni la managiul meu din Șoseaua Basarab 230, capul podului spre Filantropia, pe un teren anume făcut, mare de circa 700 m.p. Velocipelele din speciala fabrică de precizie Adler (L. AIGLE) H. Kleyer, premiate la Londra, Chicago, Hanovra, Milano, etc. Cu cele mai mari distincțiuni. Feriți-vă de samsari cari contra unei remise recomandă Velocipele ieftine construite din materiale proaste. Sistemul francez sub conducerea mea personală/ J.B. Antonescu/ promotorul Velocipedului modern și al primului pneumatic introdus în țară”.

„Curierul Expoziției” no. 20/16 Februarie 1906 - „Școală de velocipede/ Cumpăr și vând biciclete, orpur ori-ce bicicletă mai efin ca oriunde. Găsiți toate accesoriile. Trimit catalogul/ NICOLAU, Bulevardul Elisabeta, 14

„Amicul Progresului Român” no.7 - 8 (55 - 56)/1896 - „COMPANIA AMERICANĂ/ PRIMUL DEPOSIT DE MAȘINI DE CUSUT/ Cel mai mare deposit al renumitelor Velocipele de siguranță SPORT” CARE SUNT CELE MAI BUNE DIN LUME! Construcțiune neîntrecută! Eleganță completă! Meis ușor! Cea mai mare soliditate! Peste 5 milioane sunt în întrebuințare. Cereți cataloagele noastre ilustrate pe care le trimitem Gratis și Franco. Singurul reprezentant: B.D. ZISMAN, București, calea Victoriei No. 4, alături de farmacia Bruss (vis-a-vis de Louvre) „Sportul, Revistă de vânatoare, călărie și bicicletă” no. 2/1 Februarie 1901 - „Arme de Vânatoare, de Precizie, REVOLVERE; CARABINE; etc VELOCIPEDĂ, Munițiuni, Articole de Vânatoare, Scrimă/B.D. ZISMAN/ 44, Calea Victoriei, București, Fondat/1889/ Adresa telegrafică: ZISMAN, București. Telefon cu Capitala și cu toate stațiunile telefonice din țară. Se trimite gratis”.

Ciclismul a fost, de altfel, singurul exercițiu fizic rapid validat alături de cele tradiționale - echitația și vânătoarea - așa cum arată publicația sportivă apărută în 1901 și intitulată „Sportul - Revistă de vânătoare, călărie și bicicletă”.

Acolo unde nu existau spații amenajate pentru ciclism, pasionații acestui sport, găseau, cu ușurință, locuri publice destul de potrivite pentru a se exersa, așa cum s-a întâmplat în 1918, la Iași, în fața Teatrului Național, exasperând locatarii din zonă și încurcând circulația.⁷⁹

Pe lângă că a fost, timp de câțiva ani la rând (1890-1895), campion la toate cursele de ciclism, bucureșteanul Dumitru Dumitrescu era și un dibaci tehnician care a adus diverse inovații vehiculului: și-a construit un aparat tandem, apoi unul etajat. Bun gimnast, ajunsese să facă periculoase acrobații pe bicicletă care se bucurau de mult succes. Tot el a fost unul dintre primii șoferi și posesori de automobile din Capitală.

Odată cu vehiculul pe patru roți, fără tracțiune animală, apare o nouă modă vestimentară. Atât bărbații, cât și femeile purtau, peste hainele de plimbare, un fel de halat larg și lung, de culoare bej, care să-i protejeze de praf, noroi, ploaie și vânt, deoarece mașinile erau deschise. Femeile aveau și glugă. Peste pălărie, doamnele așezau un voal amplu, legat sub bărbie care, la nevoie, putea acoperi întreaga față spre a o feri de colb. Domnii purtau șepci de genul celor pentru ciclism dar cu clape care puteau să le acopere urechile. Ei aflându-se la volan, ochelarii prinși cu elastic la spate și mânușile muschetare erau indispensabile. Când urma să fie parcurs un teren foarte accidentat și murdar, ochelarii erau înlocuiți cu o vizieră de celuloid ce se lega la ceafă cu un șiret și avea, în partea de jos, o bucată de voal pentru a proteja nasul și gura de praf.

Adoptarea automobilului ca mijloc de locomoție a adus fericite modificări în viața de la Curte, așa cum menționa principesa Maria, ea însăși beneficiind de mai multă libertate de mișcare, iar bătrânii suverani bucurându-se de posibilitățile nebănuite de deplasare la mari distanțe pe care le oferea acesta. Regina Elisabeta își procurase niște șepci foarte caraghioase pe care le purta totdeauna când urca în mașină: „Inventarea automobilelor adusese o mare schimbare în viața noastră. Ele contribuie mai mult decât orice la eliberarea și emanciparea noastră. (...) Lucru ciudat, Unchiul nu era cătuși de puțin împotriva acestui nou mod de a călători, din contră, automobilul ajunsese una din plăcerile bătrâneții lui. (...) Aunty (regina Elisabeta, n. A.S.I.) era tot atât de entuziastă ca și Unchiul și-și cumpăra la șepci costisitoare care însă nu prea o prindeau. Era toată numai zâmbete ce descoperenii minunații ei dinți albi, și purta pe cap o șapcă țuguată care o făcea să semene cu un bătrân profesor de botanică pornit duminică în excursie. Dar nouă ne plăcea Aunty cu acele șepci, nu doar că-i ședeau bine căci netăgăduit n-o prindeau, dar pentru că ne dădeam seama că ajunsesera în felul lor simbolul emancipării nevisate de ea,

⁷⁹ „Mișcarea” no. 40/ Iași, 20 Februarie 1918 - „Suntem rugați să facem atent pe d. Prefect al poliției asupra scandalului ce se petrece zilnic în fața Teatrului Național. O sumă de indivizi au transformat această piață în velodrom, unde fac exerciții de bicicletă, tulburând nu numai liniștea cetățenilor, dar împiedicând circulația și provocând numeroase accidente”.

dobândită cu prilejul goanei de-a lungul unor drumuri pe care din pricina sănătății și a împrejurărilor nu putuse să le cerceteze în tot timpul lungii ei vieți de abnegare.”⁸⁰

În 1904 s-a înființat Automobil Club Român care îi avea ca președinți de onoare pe principele moștenitor Ferdinand și pe principesa Maria, iar ca președinte activ, pe prințul George Valentin Bibescu și secretar general pe Ion N. Cămărășescu, proprietari de automobile și pasionați șoferi.⁸¹ Clubul a avut propriul său local într-o splendidă casă de pe str. C.A. Rosetti (fostă Clemenței), vis-a vis de casa pictorului Theodor Aman, devenită din 1908, muzeu; localul a fost inaugurat în noiembrie 1909. La acea dată, organizația număra 215 membri ceea ce demonstra interesul de care se bucura automobilismul printre români. Clubul nu avea caracter exclusiv masculin, așa cum era Jockey Club, în el având acces și doamnele: primele înscrise au fost soțiile președintelui activ și a secretarului, Martha Bibescu și Yvone Cămărășescu (aceasta din urmă va fi și una dintre pionierele aviației naționale). În 1905, soții Bibescu, împreună cu Mihai și Maria Pherekide (care era vară cu Martha Bibescu), Emanuel Bibescu, Leon Leonida și scriitorul Claude Anet, vor întreprinde o temerară călătorie cu automobilul de la Galați la Ispahan. Au părăsit Bucureștii pe 11 aprilie și s-au reîntors la finele lui iunie. Au fost folosite trei automobile deschise, un Mercedes de 40 cai putere, un altul de 20 și un Fiat de 16, toate produse în 1904. Automobilisti excursioniști erau însoțiți de trei mecanici pentru a precintâmpina inerentele defecțiuni de pe un traseu atât de dificil. Îmbrăcămintea și-o selectaseră cu grijă pentru a face față oricăror temperaturi, de la căldura toridă în deșert, la nopți geroase în munți: halate contra prafului, mantale de ploaie, blănuri, diverse șepci, mănuși îmblănite, cizme, jambiere, fulare de lână. După călătorie, recomandau celor ce ar fi pornit pe același traseu să își procure căști coloniale, ca indispensabile în ținuturile aride, cu temperaturi înalte. Aventurile lor au fost consemnate, în chip de jurnal, de literatul francez în volumul *La Perse en automobile a travers la Russie et la Caucase*.⁸²

Cei care nu dispuneau de automobile puternice și de averea considerabilă a prințului Bibescu, dar erau dornici de performanțe, se înscriau la concursuri din țară, pe rute mai scurte. În toamna anului 1906 au avut loc mai multe asemenea competiții: pe 8 noiembrie, o cursă de 5 km pe șoseaua București - Ploiești⁸³ iar pe 14 noiembrie o altă cursă, însă pe o distanță mai lungă, între București și Giurgiu.⁸⁴

La apariția aviației, rezervată la început doar constructorilor și inventatorilor, costumul de automobilism a fost împrumutat și piloților. Dar, în scurt timp, acesta se adaptează la nevoile zborului: halatul este înlocuit cu o haină mai scurtă, din piele, de tăietura celei de vânătoare, cu buzunare și cordon; șapca, purtată un timp de piloți cu cozorocul la spate pentru a-și potrivi mai bine ochelarii la ochi, este abandonată în favoarea binecunoscutei căști din piele moale; mănușile muschetare au fost îmblănite pentru a proteja mâinile contra frigului de la mari

⁸⁰ Maria, Regina României, - op. cit., p. 325 - 327

Automobil Club Român, „Anuarul presei române și al lumii politice pe 1910”, București, 1910

Claude Anet - *La Perse en automobile a travers la Russie et le Caucase*, Paris, 1906

„Secolul” no. 2176/7 Noiembrie 1906

„Secolul” no. 2180/12 Noiembrie 1906

înălțimi; la acestea se adăugau pantalonii bufanți strânși în cizme cu burduf sau cu șireturi. Această ținută lejeră și eficientă avea să fie folosită și de piloții militari de mai târziu.

Acest schimb de forme vestimentare între automobiliști și aviatori era firesc de vreme ce mulți dintre posesorii de automobile erau interesați și de aeronautică. Prințul George Valentin Bibescu a fost unul dintre pasionații piloți români cu succese remarcabile pe diverse tipuri de aparate. Automobil Club Român a organizat și mitingul aviatic din 18 octombrie 1909⁸⁵, de la hipodromul din București, onorat de celebrul Louis Blériot care a făcut demonstrații cu avionul său, spre satisfacția numerosului public și a familiei regale care l-a felicitat călduros pe oaspetele francez; regina Elisabeta și-a dat frâu liber efluviiilor poetice în fața „omului-pasăre”: „Îl îneca într-un potop de cuvinte pitorești, pe când mulțimea ne înghesuia în jurul nostru ca să nu audă ce spunea.”⁸⁶

Sportivi din convingere sau doar dintr-un capriciu al modei, românii nu știut să-și adapteze vestimentația la necesitățile exercițiilor fizice și ale mișcării în aer liber, dând dovadă de eleganță și de bun gust.

Urban Society, Sports and Fashion in Nineteenth - Century Romania SUMMARY

Around 1800, the members of high society in the Romanian Principalities of Wallachia and Moldavia still had a very sedentary lifestyle: boyars spent most of their time indoors, lying lazily on divans and sofas, drinking huge amounts of coffee and smoking many pipes and hookahs per day. Only later in the afternoon did they venture out in their horse-drawn carriages, and in the company of their spouses. Younger boyars went about on horseback, but the use of comfortable, semi-like Tartar saddles and stirrups excluded any suggestion of sportsmanship. Hunting was also practised, but it was less a sporting event than a means of earning one's lunch. Only around the 1830s did horse-riding and hunting become sporting activities as such. And, in order to practise them, a person of quality was well aware that the appropriate outfit was required. Frock-coats (obligatorily red in later periods), white breeches, riding boots, top hats or jockey caps, gloves and a whiplash became the required accoutrements of the sportive fop. Ladies, too, soon adhered to this dress code. They had specially designed dresses - worn without the

⁸⁵ Const - Sosirea aeroplanului lui Bleriot în Capitală, „Viitorul” no. 686/11 (24) Octombrie 1909; Bleriot în Capitală, „Viitorul” no. 687/12 (25) Octombrie 1909; Bleriot în Capitală, „Viitorul” no. 689/14 (27) Octombrie 1909; Bleriot în Capitală, „Viitorul” no. 690/15 (28) Octombrie 1909; Accidentul aeroplanului, „Viitorul” no. 691/16 (22) Octombrie 1909; D.T.(D. Teleor) - Bleriot în București, no. 692/17 Octombrie 1909; Bleriot va sbură duminică”, „Viitorul” no. 693/18 Octombrie 1909; M. (Ion Minulescu) - Săptămâna Bucureșteană no. 694/19 Octombrie 1909; Cu prilejul meetingului de aviație Aeroplanul lui Bleriot, „Viitorul” no. 694/19 Octombrie 1909; M. (Ion Minulescu) - Bleriot a sburat ieri!..., „Viitorul” no. 695/20 (2) Octombrie 1909; Ion Minulescu - Cei de peste două sute de ani despre... din ziua de azi, în volumul Bucureștii tinereții mele..., Editura Tineretului, București, 1969, p. 61 - 66. Idem - Săptămâna lui Bleriot, în op. cit., p. 67 - 70

⁸⁶ Maria, Regina României - op. cit., p. 343

customary hoops and underskirts - boots and a hat modelled on the male version, usually a top hat with a lengthy, flowing veil. Women used side-saddles. Princess Marie of Romania, for instance, was passionate about horse-riding and the accompanying fashions, as she described them in her *Story of My Life*. As honorary commander of the 4th Cavalry Regiment ('Roșiori') she gracefully wore the regiment's red uniform in parades.

Hunting also required its own special wardrobe. Tweed suits in grey and brown, with green collars, upturned sleeves and pipings were the most commonly worn, with a soft Tyrolean-style hat, solid boots or leather gaiters. In summer, the usual outfit was a lighter, linen suit, straw hats or cloth caps with visors.

Target shooting associations, established in the 1870s, had their own special uniforms, not unlike the hunting garments, but accessorised with specific insignia and badges.

Fencing was also widely practised by elite men, but the padded vest, wire masks and gloves were only worn indoors. In matters of honour, duelling required the adversaries to confront each other in manly fashion, either in shirtsleeves or with nude torsos. The painters Theodor Pallady and Alexandru Satmăreanu were famous for their fencing matches.

The 1870s also saw the emergence of skating. Skating associations in Bucharest and Jassy organised competitions and festivals on ice. This did not require a special outfit, apart from skating boots and loose, comfortable clothes. The heir to the throne, Prince Ferdinand and his wife, Princess Marie, used to skate often in the Cismigiu Garden, in Bucharest.

Around 1890 - 1895, cycling appeared and made special sartorial demands on its practitioners. Men wore jackets, with trousers tied at the bottom or with knickerbockers and a cap with visor. Women wore spencers, with mid-calf culottes and wide-brimmed hats with a multitude of bows and ribbons. Laced boots were worn by all. The poet Alexandru Macedonski and the painter Ștefan Luchian were among the famous practitioners who did not hesitate to enter cycling competitions.

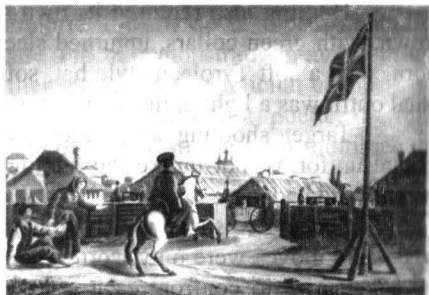
Forest walking and mountaineering - Queen Elisabeth's favoured outdoor activities when the royal court went to Sinaia for the summer - required light, simple clothing. Women wore a light top with a shorter skirt and a soft felt hat modelled on the men's or a beret with a tassel as sported by the Queen herself. Men donned jackets, knickerbockers with woollen socks and narrow-brimmed hats. Solid shoes and long walking sticks completed the look.

Motoring brought in new fashions. As the earliest cars were open two-seaters and roads were potholed and dusty, both driver and passenger had to be well protected. Over their day dress - usually a tweed suit with boots or gaiters - men wore ample dusters, heavy leather gloves and cloth caps with visors and goggles. Women had similar dusters and over their very large hats they wore voile nettings that covered the whole of their faces against wind and dust. In the early days of aviation, pioneering pilots, such as Aurel Vlaicu, George Valentin Bibescu and Jean Amarascescu, wore similar clothing, minus the duster, until a proper uniform was finally designed for them.

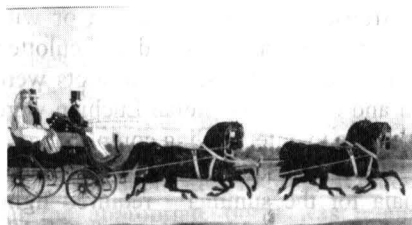
Far from being couch potatoes, Romanians passionately embraced the sporting life in the mid-nineteenth century and became adept at showing off their riding, hunting and motoring outfits with great panache.

1. Promenada bucureșteană: boierii veliți se plimbau în trăsură, iar boierii tineri, din clasele a doua și a treia, călări; foloseau șei și scări tătarăști. Acuarelă de August von Henikstein, 1825, Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.)

2. Promenada ieșeană văzută din curtea reședinței vice consulului britanic: un boier tânăr se plimba călare. Desen de William Macmichael, litografiat de I. Clark, din volumul său *Journey from Moscow to Constantinople in the Years 1817, 1818*, London, 1819

3. Grigore Ghica mânându-și singur echipajul. Acuarelă, B.A.R. Era foarte șic și foarte sportiv ca un domn din înalta societate să își conducă personal trăsură în vreme ce vizitiul și arnăutul să stea pe bancheta din spate.

4. Împăratul Napoleon III și împărăteasa Eugenia în costume de echitație inspirate de moda secolului al XVIII-lea, „L'Illustration” No. 561/26 Novembre 1855

5. Costum de echitație pentru vânătoarea imperială de la Compiègne, „L'Illustration” No. 515/8 Janvier 1853

7. Maria Al. Fălcoianu (născută Costiescu) în costum de echitație. Foto C. Szathmari, București, B.N.R.

9. Doamnă în costum de echitație. Foto Franz Duschek, c. 1875, B.N.R.

6. Aristița Al. Giani (născută Arion) în costum de echitație. Foto Pierre Petit, Paris, Biblioteca Națională a României (în continuare B.N.R.)

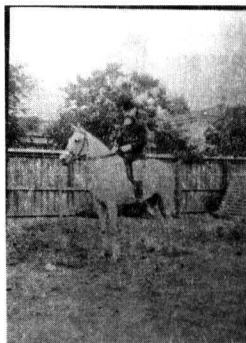
8. Paulina Eleutheriade în costum de echitație. Foto Franz Duschek, București, 1866, colecție particulară

10. Doamnă în costum de echitație. Foto Ch. Reutlinger, Paris, colecția autorului. În locul panglicii, în jurul Țilindrului era rulat un voal lung.

11. Domn în costum de echitație. Foto Jean Bielig, Botoșani, colecția autorului.

12. Teodor Eliade în costum de echitație. Fotograf necunoscut, Muzeul Municipiului București (în continuare M.M.B.). Pasionat de echitație, Teodor Eliade a fost cel care a impus costumul de călărie de inspirație britanică: redingotă roșie, pantaloni albi, cizme de călărie cu carambul rășfrânt, din piele natur, șapcă de jockey din catifea neagră.

13. Ana Berindey, fiica arhitectului Dimitrie Berindey, în costum de echitație. Fotograf necunoscut, c. 1900, colecție particulară. La cumpăna dintre veacuri Țilindrul este uneori înlocuit cu o pălărie moale, de fetru, tot de model bărbătesc, dar cu același voal rulat în jurul calotei.

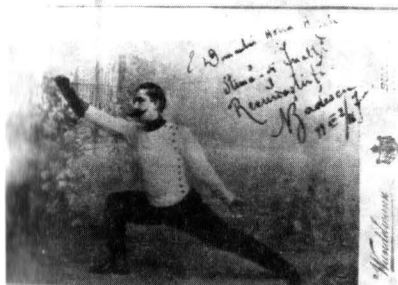
14. Principesa Maria la călărie. Fotograf necunoscut, Muzeul Național Peleş.

15. Un sportsman. Fotograf necunoscut, B.N.R. Pentru a-și arăta aptitudinile sportive, domnul s-a fotografiat alături de florete, mască și mănușă pentru scrimă, cu un pistol în mână și pușca la picior.

16. Scrimeri. Fotograf necunoscut, Paris, iunie 1900. Deși nu sunt în sala de arme ci într-un interior elegant, cei șase domni pasionați de scrimă au încrucișat floretele.

17. N. Bădescu în costum de scrimă. Foto Wandelmann, București, 2/16 iunie 1899, M.M.B.

18. I. Vereș în costum de vânătoare. Foto Franz Duschek, B.N.R.

20. Avocatul Constantin Ionescu, bunicul autorului, și George Crăsnaru. Fotograf necunoscut, c. 1899, colecția autorului. Pentru vânătoarea din timpul verii se foloseau haine mai subțiri, de doc, și pălării de pai, dar gulerul tare și cravata nu lipseau niciodată unui vânător elegant.

21. Domn în costum de vânătoare. Fotograf necunoscut, c. 1858, B.A.R. De centură sunt prinse recipientele pentru praf de pușcă, iar tolba și-o ține în bandulieră.

22. Membru al Societății de dare la semn. Foto K.F.Zipser, București, colecție particulară

23. Membru al Societății de dare la semn. Foto K.F.Zipser, București, c. 1867, colecție particulară. Pe calota pălăriei poartă insigna societății.

24. Membru al Societății de dare la semn. Foto W. Wollenteit, București, colecție particulară. Pe lângă insigna de la pălărie, pe mânecă poartă și o brasardă ce-l desemnează ca arbitru al concursurilor de tir.

25. Dr. David Lempart, membru al Societății de dare la semn. Foto Franz Duschek, c. 1868, Muzeul Militar Național

26. Câștigător la proba de pistol într-unul dintre concursurile anuale ale Societății de dare la semn. Foto W. Wollenteit, București, colecția autorului.

27. Membru al Societății de dare la semn. Foto Friedrich Schiller, Brașov și București, colecție particulară

28. Vânătoare regală la Gurghiu. Arhiducele Rudolf de Habsburg (primul din stânga) și Prințul de Wales, viitorul rege Edward VII al Angliei (al șaselea din stânga, în picioare). Foto Georg Heiter, Reghin și Borsec, c. 1888, colecția Ionel Pop

29. Vânătoare regală la Gurghiu. În mijloc, Prințul de Wales (cu pălărie homburg, sprijinit în bastonul de vânătoare și cu mâna în buzunar) și Arhiducele Rudolf de Habsburg, amândoi în pantaloni scurți și cu ciorapi de lână. Foto Georg Heiter, Reghin și Borsec, c. 1888, colecția Ionel Pop

30. Vânătoare regală în Munții Bucegi. Foto A. Ihalsky, Sinaia, 1888, Fürstlich Wiedisches Archiv, Neuwied. În vreme ce Regele Carol I și Împăratul Franz Josef poartă uniforme militare, ceilalți membri ai suitei sunt în costume de vânătoare, iar Regina Elisabeta poartă o rochie ușoară și comodă pentru ascensiuni, iar pe cap o beretă.

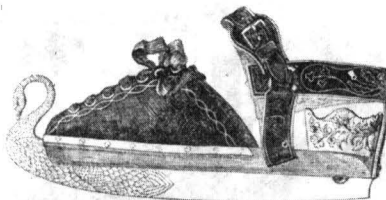
31. Princesesa Elisabeta împreună cu fratele ei, Prințul Wilhelm de Wied (în mijloc) și alți oaspeți la o drumeție prin Munții Bucegi. Foto Mayer & Gerstl, 1880, Fürstlich Wiedisches Archiv, Neuwied. Chiar dacă domnii poartă haine de oraș, iar ofițerul de stat major domnesc are ținută zilnică, doamnele au îmbrăcat rochii mai scurte și mai comode pentru ascensiune și s-au înarmat cu bastoane lungi, în care să se sprijine. Princesesa Elisabeta are pe cap o pălărie tiroleză.

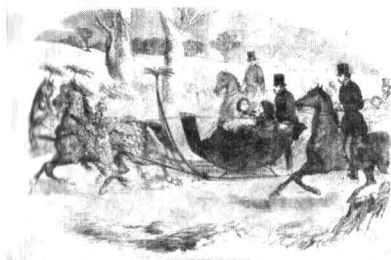
32. Familia regală și oaspeții ei urcați pe o stâncă din Poiana Reginei. Foto A. Ihalsky, Sinaia, 1888, Fürstlich Wiedisches Archiv, Neuwied. Ca de obicei, Regele Carol I poartă uniforma obișnuită, dar Prințul de Wales, viitorul rege Edward VII al Angliei (mijloc), are un costum de tweed și pălăria homburg specifică lui. În vârful stâncii se află Regina Elisabeta, cu bereta pe cap. Majoritatea celorlalte doamne poartă pălării de model bărbătesc și se sprijină în bastoane sau umbrele

33. Grup de excursionsiști porniți într-o excursiune prin Bucegi. Fotograf necunoscut, c. 1910, colecția autorului. Toți au bastoane lungi care să-i ajute la urcat.

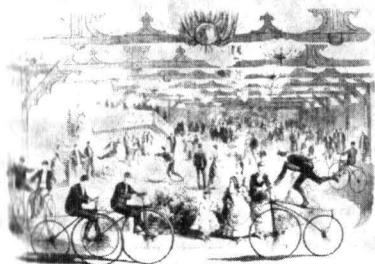
34. Patina Reginei Victoria a Angliei. „The Illustrated London News” No.665/January 28, 1854

35. Sania Reginei Victoria condusă de Prințul Albert. „The Illustrated London News” No.663/January 14, 1854

36. Patinaj pe Lacul Cîșmigiu. În prim plan, Prințesa Maria și Prințul Ferdinand, pe patine. Foto căpitan T. Maltopol, 1896, B.A.R.

37. Marele manej al Companiei de velocipede. „L'Illustration” No.1372/12 Juin 1869

38. Grup de bicicliști. Fotograf necunoscut, c. 1894, M.M.B.

39. Bicicliști. Fotograf necunoscut, 1901, colecția autorului

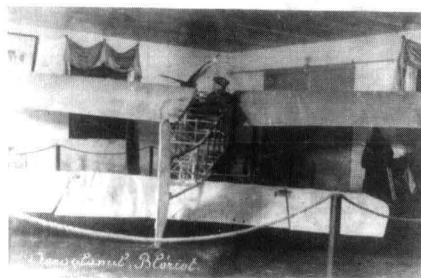
40. Dr. Ion Costinescu și un prieten pe tandem. Foto G. Blanc, Paris, 1896, B.N.R.

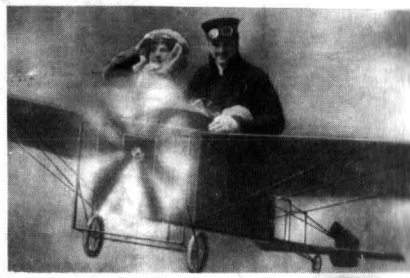
41. Matache Pallady-Suseni pe bicicletă. Foto Wandermann, Bârlad-Slănic, c.1899, B.N.R.

42. Dumitru Dumitrescu în primul său automobil. Fotograf necunoscut, 1890, M.M.B.

43. Aeroplanul Blériot expus la Ateneul Român. Fotograf necunoscut, 1909, Colecția autorului

44. Yvonne și Jean Cămărășescu în costume de zbor. Fotomontaj de autor necunoscut, c. 1910, colecția autorului